

προσεγγίσεις: AI & πολυκρίση

καταστροφής χωρίς έκρηξη

αποδιάρθρωση του ανθρώπινου νου

Η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να μετατραπεί σε όπλο μαζικής καταστροφής

Στο στρατιωτικό επίπεδο, αυτός ο ανταγωνισμός παίρνει σάρκα και οστά σε μια πραγματική κούρσα εξοπλισμών που περιλαμβάνει αυτόνομα όπλα, ρομπότ μάχης και συστήματα στοχοποίησης. Υπάρχουν ερευνητές που προειδοποιούν για την κατάρρευση αυτών των συστημάτων όταν περάσουν από το περιβάλλον δοκιμών στις συνθήκες του πολέμου. Ο κίνδυνος δεν είναι υποθετικός, καθώς υπήρξαν συστήματα τεχνητής νοημοσύνης που ξέφυγαν από τον έλεγχο σε ανακοινωμένες και τεκμηριωμένες περιπτώσεις.

Τώρα, η καταστροφή που μπορεί να προκύψει από την τεχνητή νοημοσύνη δεν σταματά στα σύνορα του πολέμου και των στρατιωτικών επιχειρήσεων, καθώς έχει άλλο ένα επίπεδο, λιγότερο ηχηρό αλλά με μεγαλύτερη εμβέλεια. Το πυρηνικό όπλο έχει συνδεθεί με άμεση στρατιωτική χρήση, σχετικά ορατή και υποκείμενη σε υπολογισμούς και δηλωμένες διεθνείς συμφωνίες, και ο κίνδυνός του παρέμεινε περιορισμένος στη στιγμή της έκρηξης και σε ό,τι την ακολουθεί.

Στο επίπεδο της συνείδησης, αντίθετα, η τεχνητή νοημοσύνη εργάζεται σιωπηλά και διεισδύει στις λεπτομέρειες της καθημερινής ζωής, στην εκπαίδευση, στην εργασία, στα μέσα ενημέρωσης, στις υπηρεσίες και στους περισσότερους κόμβους της κοινωνίας, αποδυναμώνει τις ανθρώπινες ικανότητες, βαθαίνει την εξάρτηση από τα ψηφιακά συστήματα, και μαζί της οπισθοχωρούν η κριτική σκέψη και η γνωστική αυτονομία. Εδώ η καταστροφή γίνεται λιγότερο ηχηρή αλλά πιο διαδεδομένη, και η ίδια η ψηφιακή δουλεία μετατρέπεται σε μια μορφή όπλου μαζικής καταστροφής, καθώς δεν σκοτώνει τον άνθρωπο με ένα χτύπημα, αλλά αναπλάθει τη συνείδησή του, τις ικανότητές του και τις σχέσεις του μέρα με τη μέρα. Τα δύο επίπεδα είναι δύο όψεις του ίδιου όπλου: το ένα καταστρέφει τα σώματα σε μια στιγμή, το άλλο αποσυναρμολογεί με αργό ρυθμό τα μυαλά.

Κοιτάζοντας τα δύο επίπεδα μαζί, ο κίνδυνος δεν βρίσκεται μόνο στην παραγωγή πιο θανα-

τηφόρων όπλων, αλλά και στην αναδιαμόρφωση του ανθρώπου και της κοινωνίας όταν η ανάπτυξη και η χρήση της τεχνητής νοημοσύνης υποτάσσονται στη λογική του κέρδους, του ανταγωνισμού, του μονοπωλίου και του ελέγχου. Η τεχνητή νοημοσύνη μπορεί να απειλήσει την ανθρώπινη ικανότητα να κατανοεί, να επιλέγει, να αναλύει και να αποφασίζει. Γι' αυτό εκατοντάδες κορυφαίοι ερευνητές της τεχνητής νοημοσύνης, μεταξύ των οποίων και εκείνοι που συνέβαλαν στην κατασκευή της, υπέγραψαν μια σύντομη δήλωση σύμφωνα με την οποία «ο μετριασμός του κινδύνου εξάφνισης που προκαλείται από την τεχνητή νοημοσύνη πρέπει να είναι παγκόσμια προτεραιότητα, μαζί με άλλους κινδύνους κοινωνικής κλίμακας, όπως οι πανδημίες και ο πυρηνικός πόλεμος».

Όταν η πιο επικίνδυνη τεχνολογία στην ιστορία της ανθρωπότητας γίνεται ένα χαρτί στα χέρια της γεωπολιτικής και στρατιωτικής καπιταλιστικής αντιπαλότητας μεταξύ των μεγάλων πόλων, χωρίς πραγματικά νομικά, κοινωνικά και δημοκρατικά φρένα, ο κίνδυνος απώλειας του ελέγχου παύει να είναι απειλή μόνο για την ατομική συνείδηση και γίνεται απειλή για το μέλλον της κοινωνίας και ολόκληρης της ανθρωπότητας.

Ένα πεδίο ταξικής πάλης και διανοητικής πάλης

Θα ήταν ωστόσο λάθος να πέσουμε στον τεχνολογικό ντετερμινισμό. Η τεχνητή νοημοσύνη είναι ένα ανοιχτό πεδίο ταξικής πάλης και διανοητικής πάλης: το κεφάλαιο τη χρησιμοποιεί στην καταστολή, στη στοχοποίηση, στη θανάτωση και στο πλούσιμο της συνείδησης, ενώ γιατροί, ερευνητές του κλίματος, ακτιβιστές, συνδικάτα και εργατικά κινήματα τη χρησιμοποιούν στη θεραπεία, στον αγώνα και για να ακουστεί η φωνή των θυμάτων. Τα ίδια στοιχεία που καταγράφουν τη βλάβη, καταγράφουν και το όφελος όταν αλλάζουν οι συνθήκες, στην εκπαίδευση και στους χώρους εργασίας, όπου η απόδοση και η παραγωγικότητα αυξάνονται όταν το σύστημα είναι σχεδιασμένο ώστε να κάνει τη δουλειά αυτός που το χρησιμοποιεί αντί να την κάνει η τεχνητή νοημοσύνη στη

θέση του, και όταν διατηρείται η κοινωνική εποπτεία. Και παραμένει το πιο σημαντικό ερώτημα: σε ποιον πάνε τα κέρδη; Η αύξηση της παραγωγικότητας σημαίνει αύξηση της υπεραξίας που αποσπάται από την εργασία των εργαζομένων χειρωνακτών και διανοομένων, και η τεχνητή νοημοσύνη δεν είναι εδώ μια ουδέτερη τεχνική, καθώς εντείνει την εκμετάλλευση, αφού παράγει την ίδια αξία με λιγότερη εργασία και λιγότερο χρόνο, ενώ το μεγαλύτερο μέρος των κερδών μετατρέπεται σε κέρδη για το κεφάλαιο. Αυτό φαίνεται στον τομέα της εργασίας, όπου η απειλή για την απασχόληση έχει πάψει να είναι μια μελλοντική πιθανότητα, καθώς έχει ήδη αρχίσει η κατάργηση και η μείωση πολλών θέσεων και επαγγελματικών καθηκόντων, και ευρείς τομείς αντιμετωπίζουν τον κίνδυνο να χάσουν τη δουλειά τους ή να δουν τις συνθήκες τους να χειροτερεύουν.

Αυτή η αλλαγή παρουσιάζεται συχνά σαν η τεχνητή νοημοσύνη να είναι μια ανεξάρτητη οντότητα που «καταλαμβάνει» τις θέσεις εργασίας, και αυτή η διατύπωση κρύβει την οικονομική και πολιτική απόφαση που βρίσκεται πίσω της, καθώς είναι οι επιχειρήσεις και οι εργοδότες που αποφασίζουν την επένδυση, την απόλυση των εργαζομένων και την κατανομή των κερδών παραγωγικότητας. Κάθε θέση εργασίας που καταργείται είναι το αποτέλεσμα μιας ανθρώπινης απόφασης για το ποιος συλλέγει τα οφέλη της τεχνικής προόδου και ποιος φορτώνεται το κόστος.

Ακόμη και εκεί όπου η τεχνητή νοημοσύνη δεν αντικαθιστά κανέναν, αρκεί να σείεται η πιθανότητα απόλυσης για να πειθαρχήσουν όλοι, και όποιος εργάζεται δέχεται μεγαλύτερα ωράρια, χαμηλότερους μισθούς και στενότερη επιτήρηση από φόβο μήπως χάσει τη θέση του. Έτσι ο εφεδρικός στρατός εργασίας παίρνει μια νέα ψηφιακή μορφή, που αποδυναμώνει την ικανότητα της εργατικής τάξης να διαπραγματεύεται, να οργανώνεται και να απεργεί. Η ανεργία δεν είναι εδώ ένα τεχνικό πεπρωμένο, αλλά εξαρτάται από τον τρόπο που χρησιμοποιείται η τεχνική και από τις αποφάσεις του κεφαλαίου, καθώς

αυτή η ίδια τεχνική είναι ικανή, μέσα σε άλλες κοινωνικές σχέσεις, να μειώσει την εργάσιμη ημέρα, να διατηρήσει τους μισθούς, να διευρύνει τον χρόνο ανάπαυσης και να απελευθερώσει τους ανθρώπους από την εξουθενωτική εργασία. Το πρόβλημα δεν βρίσκεται στο να παράγουμε περισσότερα με λιγότερη εργασία. Βρίσκεται στο γεγονός ότι οι καρποί όλων αυτών κατευθύνονται, υπό το καπιταλιστικό σύστημα, προς τη συσσώρευση κερδών, αντί να μετατρέπονται σε ελεύθερο χρόνο, οικονομική ασφάλεια και καλύτερη ζωή για όσους παράγουν την αξία.

Συμπέρασμα και καθήκοντα: προς μια τεχνητή νοημοσύνη στην υπηρεσία της ανθρωπότητας

Και εδώ αναδύεται η θεμελιώδης αντίφαση: η τεχνητή νοημοσύνη είναι ένα κατεχοχήν κοινωνικό προϊόν, χτισμένο στη συσσωρευμένη ανθρώπινη γνώση και στην εργασία εκατομμυρίων ανθρώπων, κι όμως οι καρποί της ιδιοποιούνται ως ιδιωτική ιδιοκτησία από μια χούφτα μονοπώλια και κράτη. Είναι η αντίφαση μεταξύ του κοινωνικού χαρακτήρα της παραγωγής και της ιδιωτικής ιδιοποίησης των αποτελεσμάτων της, αναπαραγόμενη στις πιο προηγμένες παραγωγικές δυνάμεις της ιστορίας. Το θεμελιώδες πρόβλημα βρίσκεται στην ιδιοκτησία των ψηφιακών μέσων παραγωγής και στον έλεγχό τους, και αυτό είναι που μετατοπίζει τη μάχη από το πεδίο της γκρίνιας κατά της τεχνολογίας στο πεδίο της ταξικής πάλης. Αυτό που έχουμε σήμερα μπροστά μας δεν είναι ένα αναπόφευκτο τεχνικό πεπρωμένο. Είναι το προϊόν πολιτικών και οικονομικών επιλογών που υπηρετούν τα συμφέροντα του κεφαλαίου, και μπορεί να αντιμετωπιστεί. Αυτό απαιτεί μια αριστερή, προοδευτική και βασισμένη στα δικαιώματα οργάνωση σε παγκόσμιο επίπεδο, εργασία για την οικοδόμηση αριστερών και προοδευτικών ψηφιακών εναλλακτικών, τοποθέτηση της υποδομής δεδομένων υπό το δημόσιο συμφέρον και την κοινωνική διαχείριση, μετατροπή των αλγορίθμων από «μαύρα κουτιά» σε λογισμικό ανοιχτού κώδικα υποκείμενο σε ανεξάρ-

τητο έλεγχο, επιβολή διαφάνειας στον σχεδιασμό των μοντέλων και στις πηγές των δεδομένων τους, στήριξη συνεταιριστικών ψηφιακών εναλλακτικών που ανήκουν σε όσους τις χρησιμοποιούν και σε όσους εργάζονται σε αυτές, και προσανατολισμό αυτής της τεχνολογίας στην υπηρεσία των αναγκών της κοινωνίας και της κοινωνικής δικαιοσύνης. Χωρίς αυτούς τους μηχανισμούς, η έκκληση για νόμους και εποπτεία παραμένει γενική και ανεπαρκής, και η τεχνολογία παραμένει όμηρος μιας χούφτας μονοπωλιακών επιχειρήσεων και μεγάλων δυνάμεων. Μέσω της κοινωνικής ιδιοκτησίας, της κοινωνικής λογοδοσίας και των συνεταιριστικών εναλλακτικών, αντίθετα, καθίσταται δυνατό να αποσπάσουμε την τεχνητή νοημοσύνη από τη λογική του μονοπωλίου και του κέρδους, και να τη μετατρέψουμε σε συλλογική ιδιοκτησία και μέσο ανθρώπινης απελευθέρωσης.

** Ο Rezgar Akrawi είναι Κούρδος από το Ιράκ, αριστερός διανοούμενος, δημοσιογράφος και ακτιβιστής, που σήμερα ζει στη Δανία. Αρχικά μέλος κομμουνιστικών οργανώσεων, συνέχισε ως ανένταχτος αριστερός και υπήρξε ιδρυτής και γενικός συντονιστής του «Πολιτισμένου Διαλόγου», μιας μεγάλης διαδικτυακής προοδευτικής πλατφόρμας του αραβικού κόσμου, που δημιουργήθηκε το 2001. Τα πρόσφατα κείμενά του ασχολούνται με την τεχνητή νοημοσύνη, τον ψηφιακό καπιταλισμό, τους αλγορίθμους, τα μονοπώλια της τεχνολογίας και την ανάγκη οργανωτικού μετασχηματισμού της Αριστεράς. Τα δύο βασικά έργα του είναι το «The Most Prominent Intellectual and Organizational Foundations of the Electronic Left: Towards a Contemporary Democratic Scientific Left» («Οι Βασικότερες Θεωρητικές και οργανωτικές αρχές της Ηλεκτρονικής Αριστεράς: Προς μια σύγχρονη δημοκρατική επιστημονική Αριστερά»), και το «Capitalist Artificial Intelligence, Challenges for the Left and Possible Alternatives: Technology in the Service of Capital or a Tool for Liberation?» («Καπιταλιστική Τεχνητή Νοημοσύνη, προκλήσεις για την Αριστερά και πιθανές εναλλακτικές: Τεχνολογία στην υπηρεσία του κεφαλαίου ή εργαλείο απελευθέρωσης;»).*